

Mirjana Rašević, Gordana Bjelobrk

Usklađivanje rada i roditeljstva (poslodavci i zaposleni roditelji)

Ministarstvo za brigu o porodici i demografiju, Beograd, 2021, str. 107

Ivana Magdalenić ¹

¹Demographic Research Centre,
Institute of Social Sciences,
Belgrade, Serbia

Correspondence

Ivana Magdalenić, Demographic
Research Centre, Institute of So-
cial Sciences, Kraljice Natalije 45,
11000 Belgrade, Serbia

Email: in.magdalenic@gmail.com

Ispitivanje uticaja populacione politike i rodne ravnopravnosti na nivo fertiliteta ne predstavlja novinu, naprotiv, uveliko je prisutno u stranom naučnom korpusu. Prisutni trend iniciran je, s jedne strane, težnjom naučne zajednice da pruži odgovore na značajna i kompleksna pitanja koja se tiču reproduktivnog ponašanja. U tom pogledu poruka je nedvosmislena – fertilitet se može povećati ukoliko politike imaju za cilj unapređenje rodne ravnopravnosti i uspostavljanje ravnoteže između poslovnog i privatnog života. S druge strane, posmatrajući globalno, evidentni su i naponi relevantnih organizacija i političkih formacija ka ublažavanju barijera koje u tom domenu postoje. Pored raznih strateških dokumenata i jasno formuliranih institucionalnih okvira (podrška porodicama sa decom), posebno treba podsetiti na to da su Ujedinjene nacije formirale novu globalnu agendu do 2030 (2015) u smeru održivog razvoja. *Agenda 2030* usmerava javne politike na svim nivoima i sadrži 17 ciljeva održivog razvoja i 169 potciljeva, što jasno govori o širem opsegu i ambicioznosti dokumenta.

Ne možemo konstatovati da je u našoj populaciji na adekvatnom nivou prisutno sagledavanje fenomena nedovoljnog rađanja iz perspektive populacione politike i rodne dimenzije. Odnedavno je na uvid šire stručne i naučne javnosti stavljena jedna od retkih studija koja se u domaćoj literaturi bavi istraživanjem usklađivanja rada i roditeljstva iz ugla poslodavaca i zaposlenih roditelja. Mirjana Rašević i Gordana Bjelobrk studijom ***Usklađivanje rada i roditeljstva (poslodavci i zaposleni roditelji)*** pružaju svoj doprinos u rasvetljavanju izazova ovog izuzetno značajnog fenomena. Istraživanje je sprovedeno u okviru projekta „Jednaki – ka uspostavljanju rodne ravnopravnosti usklađivanjem radnog i porodičnog života zaposle-

nih”, pod pokroviteljstvom Ministarstva za brigu o porodici i demografiju u partnerstvu sa Fondacijom „Ana i Vlade Divac”. Finansijsku potporu projektu pruža Evropska komisija iz programa Evropske unije „Prava, jednakost i državljanstvo (2014–2020)”.

Publikacija je nastala kao rezultat empirijskog istraživanja na užim teritorijalnim celinama Srbije, na uzorku izabranih poslodavaca i zaposlenih roditelja sa malom decom, a sastoji se od šest poglavlja. Analiza rezultata ovog empirijskog istraživanja, pored tekstualnog dela, prikazana je u obliku tabela i grafikona.

Uvodni deo sadrži prikaz najizraženijih izazova sa kojima se suočavaju roditelji tokom kombinovanja profesionalnog i privatnog domena. Imajući u vidu da se u tom pogledu reakcija mladih očitava u vidu odlaganja rađanja, a rađanje drugog i trećeg deteta kod roditelja sa jednim detetom neretko se i ne dogodi, čini ovu temu izuzetno značajnom za proučavanje. Stoga se uspostavljanje balansa između rada i roditeljstva nameće kao prioritetan cilj koji bi doprineo porastu zadovoljstva pojedinca privatnim i profesionalnim životom, uz niz drugih efektivnih aspekata. U ovom odeljku je sprovedena i retrospektiva fenomena nedovoljnog rađanja u populaciji Srbije, a identifikovani su i najznačajniji činioci niskog nivoa rađanja. Snažan politički odgovor strateškog tipa u funkciji podsticanja rađanja smatra se neupitnim u savremenom društvu. Pronalazak i ublažavanje barijera za porast rađanja zauzimaju značajno mesto na političkoj agendi Srbije. Strategija podsticanja rađanja (2018) i određene zakonske uredbe mogu se posmatrati kao vid političkog odgovora na nizak fertilitet. Posebni cilj 2 aktuelne Strategije, tj. *usklađivanje rada i roditeljstva* u studiji je detaljnije operacionalizovan i naglašena je jaka korelacija sa narednim posebnim ciljem – *snižavanje*

psihološke cene roditeljstva. Tragajući za odgovorima, autorke su se opredelile da uticaj rodnog aspekta na odluku o roditeljstvu razmotre pomoću teorije planiranog ponašanja, koju je postavio Ajzen 1985. godine. Primenom teorije može se razumeti značaj usklađivanja rada i roditeljstva za reproduktivnu nameru i njenu realizaciju.

U drugom poglavlju autorke navode ciljeve koji su usloveli sprovođenje istraživanja. Primarni cilj predstavlja sagledavanje izazova u sferi usklađenosti rada i roditeljstva u našoj populaciji. Potom, ispitivanjem stavova i zaposlenih roditelja sa malom decom i poslodavaca, može se formirati eventualni prostor za unapređenje balansa između rada i roditeljstva. Sticanje uvida u zdravlje, rizično ponašanje i zdravstvenu pismenost zaposlenih čini treći cilj istraživanja. Na samom kraju, autorke, pozivajući se na aktuelnu *Strategiju podsticanja rađanja* (2018) i pružajući podršku za sprovođenje mera, čine da studija stiče i društveno-političku aplikativnost.

U trećem poglavlju, *Organizacija istraživanja*, prikazane su metodološke postavke studije. Primenjen je prost slučajni uzorak, dok su srednja i velika privredna društva sa više od 50 zaposlenih činila okvir za izbor uzorka. Poslodavci (27) i 140 zaposlenih roditelja sa decom predškolskog ili mlađeg školskog uzrasta (do petog razreda osnovne škole) popunjavali su dva upitnika u elektronskoj formi, putem veb-adrese. Anketno istraživanje sprovedeno je tokom oktobra i novembra 2020. godine. Anketirani poslodavci su, u tadašnjem momentu, zapošljavali 14.103 osobe, među kojima su žene (54,2%) bile zastupljenije od muškaraca (45,8%). Međutim, kada se sagledaju podaci o rukovodiocima/menadžerima, prevalencija je u korist muškaraca, i to znatno izraženija (65,6% naprema 34,4% žena).

Četvrto poglavlje, *Analiza podataka o poslodavcima*, počinje setom pitanja koja se odnose na finansijsku pomoć zaposlenim roditeljima. Iako postoji spremnost poslodavaca (oko 89%) da uz poreske olakšice pruže finansijsku pomoć roditeljima pri rođenju deteta, mali broj njih to i čini (oko 33%). Situacija je još nepovoljnija u pogledu pružanja jednokratne finansijske pomoći za polazak deteta u školu, s obzirom na to da tu meru obezbeđuje svega 7,4% anketiranih poslodavaca. Fleksibilno radno vreme uveliko je prepoznato kao pozitivna kategorija koja značajno doprinosi produktivnosti rada zaposlenih i kvalitetnijim poslovnim rezultatima. Ipak, i pored tog saznanja, samo 18,5% anketiranih poslodavaca obezbeđuje tzv. klizno radno vreme, mada je polovina njih spremna da ubuduće obezbedi ovaj oblik fleksibilnog radnog vremena za zaposlene roditelje sa malom decom. Navedenu spremnost poslodavaca autorke posmatraju kroz ohrabrujuću prizmu i pripisuju je formiranju pozitivne populacione atmosfere u Srbiji. Istraživanje je pokazalo da je mogućnost izbora smena najprimamljivija opcija fleksibilnog radnog vremena za poslodavce (oko 60%). Aktivnije uključivanje očeva u roditeljstvo prepoznalo se kao potencijal za rast rađanja i stabilnost porodične forme, iako trenutno ne možemo reći da je u našoj populaciji ovaj proces opšteprihvaćen. Sveukupno posmatrano, realnost nije u potpunosti obeshrabrujuća, evidentni su pomaci u tom pogledu, a konkretno, u ovom istraživanju se pokazala spremnost nove generacije očeva da aktivnije učestvuju u ulozi roditelja. Prema podacima istraživanja, ono što predstavlja izazov za anketirane poslodavce (51,8%) jesu učestala bolovanja radi nege deteta, dok je s druge strane prisutno razumevanje za porodijska odsustva. Kako bi roditelji adekvatnije uskladili profesionalno i po-

rodično angažovanje, neophodno je unaprediti i povećati kapacitete za zbrinjavanje dece predškolskog i mlađeg školskog uzrasta. Na osnovu analize podataka, 44,4% poslodavaca pokazalo je spremnost da u saradnji sa državom ili lokalnom samoupravom učestvuje u osnivanju predškolske ustanove. Nalazi ovog poglavlja ukazuju na to da je kod poslodavaca prisutno razumevanje za fenomen nedovoljnog rađanja, međutim, u sprovođenju mera koje doprinose usklađivanju rada i roditeljstva, očekuju veće učešće države, odnosno lokalne zajednice.

U petom poglavlju, *Analiza podataka o zaposlenim roditeljima*, predstavljeni su bitni aspekti i dimenzije usklađivanja rada i roditeljstva iz perspektive roditelja. Lica starosti između 30 i 39 godina činila su najveći broj anketiranih, dok je posmatrano prema polu, značajniji udeo žena (63, % naprema 37,9% muškaraca). Da je bračna zajednica dominantni oblik porodične formacije pokazuje i ovo istraživanje, jer je najveći broj anketiranih lica u braku (86,4%), potom slede lica koja žive u kohabitaciji (7,9%), a na kraju su, prema udelu zastupljenosti, razvedeni roditelji (5%). U pogledu realizovanog broja dece, 55% anketiranih roditelja ima jedno dete, dvoje dece ima njih 24,3%, dok troje dece beleži oko 21%. Istraživanje je afirmisalo visoko vrednovanje roditeljstva u našem društvu, s obzirom na to da je ustanovljen visok prosečan željeni broj dece (2,6) u populaciji zaposlenih roditelja sa najmanje jednim detetom starosti do 11 godina. Imajući u vidu da svako treće anketirano lice navodi faktore materijalne prirode kao najvažniju barijeru za realizaciju reproduktivnih normi, autorke se zalažu za sveobuhvatan pristup u odgovoru na fenomen nedovoljnog rađanja u Srbiji. Takođe, smatraju neophodnim efikasnije sprovođenje mera, akcija i mehanizama ustanovljenih aktuelnom *Strategijom pod-*

sticanja rađanja. Aspekt koji se bavio analizom podataka zaposlenih roditelja sa malom decom jasno ukazuje na značaj fleksibilnog radnog vremena za usklađivanje rada i roditeljstva. U tom kontekstu, roditelji u najvećem obimu vrednuju tzv. klizno radno vreme (66% ispitanika) i rad od kuće (55% ispitanika). Značajno je sagledati na koji način odsustvo sa posla zbog dece utiče na profesionalno napredovanje. Podatak da je svega 38% majki sa malim detetom napredovalo u karijeri, naspram 70% očeva, govori o neophodnosti smanjenja „cene“ majčinstva. Ovo poglavlje se završava pozitivnim nalazima, prema kojima dobro zdravlje, zdravstvena obrazovanost i postojanje svesti o prevenciji, karakterišu najveći broj anketiranih roditelja.

Završno poglavlje ili *Zaključna razmatranja* donosi nam sublimaciju važnih zaključaka i rezultata do kojih su Mirjana Rašević i Gordana Bjelobrč došle tokom izrade navedene studije. Nabrojaćemo najznačajnije nalaze, koji mogu predstavljati i svojevrstne odgovore za donosiocce političkih odluka:

- Istraživanje je afirmisalo visoko vrednovanje roditeljstva u našem društvu.
- Autorke se zalažu za sveobuhvatan pristup u odgovoru na fenomen nedovoljnog rađanja u Srbiji, kao i za efikasnije sprovođenje mera, akcija i mehanizama ustanovljenih aktuelnom *Strategijom podsticanja rađanja*.
- Poslodavci u pogledu sprovođenja mera usklađivanja profesionalnog i poslovnog domena očekuju veće uključivanje države, tj. lokalne zajednice.
- Analiza podataka jasno ukazuje na značaj fleksibilnog radnog vremena za usklađivanje rada i roditeljstva kod zaposlenih roditelja sa malom decom.

- U pogledu napredovanja u karijeri daleko povoljnija situacija je kod očeva, te je neophodno ići u smeru smanjenja „cene“ majčinstva.
- Sprovedeno istraživanje nam prvi put otkriva sa kojim se izazovima suočavaju roditelji sa najmanje jednim detetom starosti do 11 godina prilikom usklađivanja rada i porodice.
- Jedna od važnijih poruka ovog istraživanja glasi da su prikupljeni nalazi u funkciji pružanja podrške sprovođenju mera *Strategije podsticanja rađanja*.
- Dobro zdravlje, zdravstvena obrazovanost i postojanje svesti o prevenciji, karakterišu najveći broj anketiranih roditelja.

Konstatacije da pitanje konflikta između porodičnog i poslovnog života ima ključnu ulogu u odluci o rađanju i da su u nas istraživanja na tu temu raritet, pozicioniraju ovu publikaciju u sam vrh relevantnijih studija koje se bave populacionim izazovima. Izdvojeni komentari zaposlenih roditelja na samom kraju studije omogućavaju da se sagledaju prepreke sa kojima se oni suočavaju na polju usklađivanja privatnog i poslovnog života, shodno čemu populaciona politika stiče značajne inpute i smernice. Neosporno, pred nama je značajna publikacija, koja svoju aplikativnost može pronaći ne samo u sklopu naučne zajednice, već i kod kreatora javnih politika.